

УДК 347.73

А. В. Денисова, канд. юрид. наук, доцентОдеський державний університет внутрішніх справ,
вул. Успенська, 1, м. Одеса, 65000, Україна

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО СТЯГНЕННЯ ПОДАТКУ З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Розглянуто історичне виникнення податку з доходів фізичних осіб в зарубіжних країнах та проаналізовано сучасний стан стягнення податку з доходів фізичних осіб в зарубіжних країнах.

Ключові слова: податок, фізична особа, пільги, резиденти, нерезиденти, платник податку, оподаткування.

Одним з вагомих податків, що формує суттєву частину доходів бюджету, є податок з доходів фізичних осіб. Цей податок вперше було введено в Англії у 1789 р. у вигляді податку на предмети розкоші, проте він мав тимчасовий характер і у 1802 р. його було відмінено. Податок з доходів фізичних осіб почав збиратися з 1842 р. як постійний податок, пізніше його було запроваджено в інших країнах: у Пруссії — 1873 р., США — 1913 р., Франції — 1917 р. [1, 72].

Найбільший розвиток прибуткового оподаткування в європейських країнах відбувся починаючи з 40–50-х років XIX ст. До того часу, як зазначає Т. М. Демченко, система прямого оподаткування майже у всіх країнах «покоїлася» на прямому реальному обкладенні цим податком у формі тричленного обкладення — землі, домов, торгівлі і промисловості, а пізніше приєднався новий четвертий член — обкладення заробітної плати і жалування, і ще пізніше — п'ятий — обкладення капіталу [2, 272]. Прибутковий принцип реорганізував тепер всю систему прямого обкладання, створивши нову форму — прибуткову, і тим самим замінив нею інші прямі реальні податки повністю або частково, що зовсім змінило пряме оподаткування.

На початку XX століття у податкових системах розвинених країн під впливом соціалістичних ідей почали відбуватися істотні зміни, які втілились у розроблення і застосування нових форм і методів оподаткування.

Так, законодавче запровадження прибуткового оподаткування у США відбувалося під потужним впливом соціалістичного руху, його називали втіленням «законів правди і справедливості», вважали найдосконалішою формою оподаткування [3, 30]. Сучасний прибутковий податок, як вже згадувалося вище, був запроваджений у США в 1913 році після ратифікації Шістнадцятої поправки до конституції.

Запроваджений у 1913 році податок стягувався із заробітної плати, відсотків, дивідендів, ренти, роялті, та інших видів соціальної допомоги, ануїтетів, доходів від майна та довірчих операцій, прибутків від приватного підприємництва, а також продажу більшості видів власності. При цьому оподаткуванню не підлягали заробітна плата працівників державних та місцевих органів влади, а також відсотки за державними й муніципальними борговими зобов'язаннями. Дивіденди оподатковувалися лише за базовою ставкою, яка тоді становила 1 %. Було дозволено також зменшення оподатковуваного доходу на суми «особистих» знижок, федеральних акцизів, податків, які сплачувалися урядам штатів та місцевим органам влади, збитків від нещасних випадків і крадіжок, витрат на ведення бізнесу. До сум доходів, що перевищували неоподатковуваний мінімум, застосовувалася базова ставка, що становила 1 %, або додаткова ставка у розмірі від 1 % до 6 % [4, 72].

Упродовж майже 30 років, до початку Другої світової війни, податок застосовувався лише до осіб із високим рівнем доходів. Пільги за податком були досить значні, і лише невелика кількість громадян мала рівень доходу, який був достатнім для оподаткування навіть за нижчою ставкою прогресивної шкали, яка становила 1 %. Істотні зміни у структурі податкових надходжень відбулися після Другої світової війни, коли пільги було різко скорочено, а ставки прогресивної шкали оподаткування за цим податком підвищено (найвища ставка — відразу до 94) [4, 73].

У сучасних умовах з усіх джерел доходів Федерального бюджету США найвагомим є прибутковий податок з громадян, що забезпечує понад половину загального обсягу федеральних надходжень. Особистий прибутковий податок тісно пов'язаний не лише з розподілом доходів та рівнем платоспроможності, а із кількістю членів сім'ї платника. Враховуються також сімейні зобов'язання платника податку через систему персональних звільнень у поєднанні з певними обчисленнями, які зменшують базу оподаткування.

Для визначення сукупного валового доходу додаються всі одержані доходи: заробітна плата; дохід від підприємницької діяльності; пенсії та інші соціальні виплати, що здійснюються приватними пенсійними та страховими фондами; державна грошова допомога, вище певної суми; дохід від цінних паперів. Дохід від продажу власності та цінних паперів оподатковується спеціальним податком або входить до складу власного доходу [5, 8].

Із сукупного валового доходу відраховуються витрати, пов'язані з його одержанням. До них належать витрати на купівлю та утримання капітальних активів: земельна ділянка, нерухомість, обладнання, поточні виробничі витрати. Після відрахування витрат залишається чистий дохід платника.

З обсягу чистого доходу вираховуються індивідуальні податкові пільги, але передусім — неоподатковуваний мінімум. Крім неоподаткованого мінімуму, чистий дохід зменшується: на внески у благодійні фонди; податки, що сплачені владі штату; місцеві податки; відсотки, отримані від цінних паперів влади штатів та місцевих органів управління; витрати на медичне обслуговування; відсотки за персональними позиками та за іпотекою. Шляхом таких розрахунків визначається оподатковуваний дохід [6, 118].

У Франції податок з доходів фізичних осіб збирається щорічно з доходу, що декларується на початку року за підсумками фінансового року. Даний вид податків сплачують як резиденти, так і нерезиденти. Нерезиденти сплачують податок лише з доходу, отриманого в країні. Платники-резиденти мають заповнити декларацію про власні доходи за звітний рік до 28 лютого року, наступного за звітним; платники-нерезиденти заповнюють податкову декларацію за період з 30 квітня по 30 червня відповідно до правил країни, де вони є резидентами.

Під доходами розуміють всі грошові надходження, одержані протягом звітного періоду. До цього поняття входять: заробітна плата, винагороди, пенсія, довічна рента, доходи від нерухомого майна, доходи від землеволодіння, доходи від сільськогосподарської діяльності, доходи некомерційного характеру, прибуток від операцій з цінними паперами; враховуються також і разові доходи, що виникають у разі передачі прав власності. Із бази оподаткування вираховуються визначені законом витрати, наприклад, цільові виплати на харчування; деякі відрахування застосовуються щодо певних соціальних груп: пенсіонерів, інвалідів [5, 5].

Податок з доходів фізичних осіб має прогресивний характер, існує неоподатковуваний мінімум. З 90-х рр. ХХ ст. даний податок доповнюється соціальними відрахуваннями, що мають податковий характер. Відрахування здійснюється на базі доходів від майна, а також доходів, одержаних у вигляді процентів за вкладками.

У Франції існують особливі правила оподаткування доходів, одержаних від операцій з нерухомістю, цінними паперами та іншою власністю. Зокрема, дохід

від продажу за високою ціною нерухомості зараховується в оподатковуваний дохід у році фактичного продажу, проте від податку звільняються доходи від продажу основного житла, а також від продажу житла, що знаходилося у власності не менше 32 років. Диференційована ставка податку діє залежно від терміну, протягом якого будівля перебуває у власності продавця, максимальна ставка — якщо цей термін менше 2 років. Доходи від цінних паперів оподатковуються за ставкою 26 %; від дорогоцінних металів 0,8 % ціни продажу [4, 77].

Податкова система Німеччини також передусім спирається на прибутковий податок, частка надходжень цього податку перевищує 1/3 загальної суми податкових доходів бюджету, мінімальна ставка прибуткового податку — 19 %, мінімальна — 53 %, ставка на дохід з капіталу — 25 %. Особистим прибутковим податком обкладається заробітна плата осіб, що працюють за найомом, доходи на капітал, проценти за банківськими вкладками, оренда, здача житлових приміщень, індивідуальна трудова діяльність. В основу оподаткування закладено принцип однакового податку на рівний дохід незалежно від його джерела. Прибутковий податок включає два види податку: податок на заробітну плату і податок з капіталу [7, 21].

При визначенні податку на заробітну плату застосовуються спеціальні інструменти: «податкові класи», «податкові карти», «податкові таблиці». Шість податкових класів групують робітників та службовців залежно від їх сімейного стану, кількості працюючих у сім'ї, спеціального чи окремого ведення обліку отримуваних доходів, наявності дітей.

До I класу належать неодружені працівники без дітей, вдівці чи розведені, в яких немає підстав для включення в інші класи.

До II класу зараховуються неодружені, розлучені чи вдівці, які мають на утриманні одного чи більше дітей.

До III класу віднесені одружені працівники за умови, якщо в сім'ї працює один з подружжя. Якщо працюють обидва, то один із них за спеціальною згодою переходить до IV класу.

IV клас включає сім'ї з працюючим подружжям, тобто коли працюють чоловік і дружина, і оподатковуються окремо.

Клас V — це одружені працівники, в сім'ї яких працюють чоловік і дружина, але один з них за спеціальною згодою включений до III класу.

Клас VI — призначений для працівників, що отримують заробітну плату у кількох місцях [5, 6].

Податкові таблиці враховують не тільки податкові класи, але й кількість дітей у сім'ї, на чиєму утриманні вони знаходяться, який тип обліку проводиться — спільний чи відокремлений. Крім того, у податкових таблицях враховано ряд доходів, звільнених від оподаткування: різдвяні виплати, видатки на різні види страхування життя, виплати на підвищення ділової кваліфікації працюючих.

Податок утримується із заробітної плати на основі податкової карти. У карті, що заповнюється за місцем проживання, зазначаються: податковий клас, кількість дітей, навіть віросповідання працюючого. До неї заноситься сума звільнення від податку по досягненні працюючим 64-річного віку [8, с. 37].

Друга складова прибуткового податку — податок з капіталу — дивідендів і процентів. Оподаткуванню підлягає сума дивідендів, розрахованих після сплати корпоративного податку. Сума податку на доходи з капіталу, сплачена власниками капіталу, враховується при визначенні загальної величини податку на дохід.

Рішенням Федерального конституційного суду ФНР, як зазначає Ш. Бланкарт, визначено: «основний принцип податкової справедливості полягає в тому, що оподаткування орієнтується на економічну платоспроможність» [9, с. 207]. Це означає, що оподатковуватись мають доходи, які залишаються у людини після задоволення основних потреб. Зазначений принцип є головним у побудові податкових систем багатьох розвинених країн світу.

У Чехії протягом кількох останніх років частка податку з доходів фізичних осіб у бюджетному доході неухильно збільшується. Підвищення питомої ваги податку з доходів фізичних осіб було метою податкової реформи. Майже всі доходи, що підлягають оподаткуванню, справляються як податки на фонд заробітної плати або на інші види особистих доходів. Оподаткування не застосовується до виняткових джерел, зокрема, що підлягають оподаткуванню як спадщина або як дарунки, як доходи від придбання у порядку відновлення прав власності, а також до доходів соціального характеру, таких як пенсія за віком [10, 213].

Ще низка джерел звільнена від оподаткування через економічні причини — заощадження на житлове будівництво, доходи від заставних сертифікатів, а також більшість відшкодувань акцептованих страхових сум та доходів від продажу власності, якщо ці операції не пов'язані з підприємницькою діяльністю. Ще одна частина доходів підлягає оподаткуванню, але не зараховується до річної бази оподаткування і утворює окремі бази оподаткування, де застосовуються пропорційні ставки податку. Наприклад, існують такі джерела доходу з відповідними ставками податку:

- внески засобам інформації — 10 %;
- відсотки по депозитах, дивіденди, допомога від додаткового пенсійного страхування — 15 %;
- винагороди за спортивні та інші змагання — 20 %;
- відсотки по боргових зобов'язаннях, частка в прибутках акціонерних кампаній — 25 % [10, 215].

База оподаткування доходів фізичних осіб поділяється на п'ять часткових баз оподаткування:

- заробітна плата робітників та службовців (ці податки відраховують працедавці з місячної заробітної плати, як правило, у вигляді податкового авансу);
- доходи від підприємництва та незалежних видів діяльності, включно з авторськими правами та доходами за трудовою угодою;
- доходи з капіталу;
- доходи від здачі в оренду нерухомого майна;
- інші різного надходження та непередбачувані доходи.

База оподаткування формується як сума часткових баз оподаткування і може бути зменшена за рахунок тих її складових, які не підлягають оподаткуванню. Такими складовими є знижки та переказні векселі. Знижка для окремого платника порівняно невелика і щороку переглядається; вона також може надаватися подружжю залежно від кількості дітей у сім'ї, а може поширюватися лише на дружину або чоловіка, чий власний дохід не перевищує персональні знижки на кожного платника податку. Спеціальні персональні знижки передбачені для платників, хто має повні або часткові пільги на випадок непрацездатності. Існують певні податкові знижки для студентів, доходи яких підлягають оподаткуванню [4, 217].

Поряд із персональними знижками база оподаткування може бути зменшена також за рахунок знижок, пов'язаних з економічною політикою уряду. Так, кожний платник податку з доходів фізичних осіб може зменшити свою базу оподаткування максимум на 10 % за умови, що він здійснив гуманітарну допомогу на таку саму або більшу суму представнику певної гуманітарної організації. Фізичні особи, які отримують доходи з оренди, мають право зменшити свою базу оподаткування на 10–15 % вартості нових інвестицій у матеріальну власність на рік придбання. Також платники податку з доходів фізичних осіб у Чехії мають право на зменшення податкових витрат протягом семи наступних періодів оподаткування.

В Японії найбільший дохід державі забезпечує податок з доходів фізичних осіб, який вираховується за прогресивною шкалою, що має п'ять ставок — 10, 20, 30, 40, і 50 % суми доходу. Також діє подохідний префектурний податок за трьома ставками, які становлять 5, 10 або 15 % залежно від суми доходу; існують й місцеві

податки на дохід. До того ж кожна особа, незалежно від величини доходу, сплачує податок на мешканця, що має єдину грошову ставку, визначену у сумі 3200 ієн/рік. В Японії встановлено досить високий неоподатковуваний мінімум, що враховує і сімейний стан платника. Додаткові податкові пільги мають багатодітні; від сплати податку звільняються кошти, витрачені на лікування. У середньостатистичного японця може звільнитися від оподаткування понад 30 % його доходів [11, 98].

Таким чином, економічне зростання, яке спостерігалось в країнах з ринковою економікою після Другої світової війни, супроводжувалося зростанням заробітної плати населення у номінальному і реальному вираженні, що дало можливість сформувати базу для оподаткування доходів громадян і зробити прибутковий податок одним з головних джерел, які формують бюджет. Досвід розвинених країн засвідчує, що прибуткове оподаткування населення — дійовий інструмент перерозподілу в умовах зрілої демократії з чітко визначеними умовами суспільного договору, з високим рівнем життя й доходів населення.

Література

1. Ярошенко Ф. О. *Історія податків та оподаткування в Україні: навчальний посібник* /Ф. О. Ярошенко, В. Л. Павленко. — Ірпінь: Академія ДПСУ, 2002. — 240 с.
2. Демченко Т. М. *Податок з доходів фізичних осіб в системі державних доходів* /Т. М. Демченко // *Регіональна економіка*. — 2007. — № 2. — С. 270–276.
3. Демиденко Л. М. *Оподаткування доходів громадян: досвід США та України* /Л. М. Демиденко // *Фінанси України*. — 2005. — № 9. — С. 30–33.
4. *Міжнародне оподаткування: Навчальний посібник* / За ред. Ю. Г. Козака, В. М. Сліпа. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — 550 с.
5. Чугунов І. А. *Податок з доходів фізичних осіб у системі фінансово-економічного регулювання* /І. А. Чугунов, А. Б. Ігнатенко // *Фінанси України*. — 2006. — № 4. — С. 3–14.
6. Дернберг Р. Л. *Международное налогообложение: Краткий курс* /Пер. с англ. / Р. Л. Дернберг — М.: ЮНИТИ, 1997. — 311 с.
7. Вінцевич О. «А як там у них?» Або знайомтесь — податкова система Німеччини / О. Вінцевич // *Вісник бухгалтера і аудитора*. — 2006. — № 6. — С. 21–24.
8. Безручко Л. К. *Сравнительная характеристика налоговой системы Украины и Германии* /Л. К. Безручко, С. П. Сокол // *Вестник бухгалтера и аудитора Украины*. — 2007. — № 23–24. — С. 35–41.
9. Бланкарт Ш. *Державні фінанси в умовах демократії* //Ш. Бланкарт. — К.: Либідь. — 2000, 305 с.
10. Тютюриков Н. Н. *Налоговые системы зарубежных стран: Европа и США* /Н. Н. Тютюриков. — М.: Дашков и КО. — 2002. — 426 с.
11. Ткаченко Н. М. *Податкові системи країн світу: навчальний посібник* /Н. М. Ткаченко. — К.: Ін Юре, 2004. — 212 с.

А. В. Денисова, канд. юрид. наук, доцент

Одесский государственный университет внутренних дел,
ул. Успенская, 1, г. Одесса, 65000, Украина

ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН ПО ВЗЫСКАНИЮ НАЛОГА С ДОХОДОВ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ

РЕЗЮМЕ

Опыт зарубежных стран относительно взыскания налога с доходов физических лиц предоставляет возможность определить и проанализировать пробелы в отечественном законодательстве с целью его дальнейшего усовершенствования и приведения его в соответствие с реалиями сегодняшнего дня.

Ключевые слова: налог, физическое лицо, льготы, резиденты, нерезиденты, плательщик налога, налогообложение.